

L'escultura de Bacus del Murtrar (Riudoms)

Jaume Massó Carballido

Sens dubte, una de les peces més belles del fons d'arqueologia de l'Institut Municipal de Museus de Reus (IMMR) és el tors de Bacus que procedeix de la vil·la romana del Murtrar o del mas de Morell (partida de les Planes del Roquí, Riudoms).¹ Com podeu veure a la fotografia, de l'escultura original s'han perdut el cap i bona part de les extremitats superiors i inferiors, una mutilació desgraciadament molt freqüent en peces antigues. Fou esculpida en marbre blanc –aparentment de Luni-Carrara– i conserva una alçada màxima de 39 cm (té el número d'inventari IMMR 3119). Segons la Dra. Koppel, es tracta d'una obra de la darrereria del segle I o del començament del II dC i és una de les moltes variants romanes que es basen en una estàtua del final del període clàssic i de la qual es coneixen nombroses rèpliques.² Com és habitual en aquesta mena de figures, el déu és representat totalment nu; dels cabells, llargs, potser recollits en una trossa, li cauen dos flocs sobre les espatlles i la part superior del pit. Bacus, déu del vi i de la verema, és – juntament amb Venus– la divinitat romana (rèplica del Dionís grec) de la qual es coneixen més representacions escultòriques a la *Hispania citerior* o *Tarraconensis*.³ A la ciutat de Tàrraco i a les vil·les del seu *ager* se'n coneix un nombre prou considerable.⁴ Sense anar més lluny, al mateix Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca podem admirar una escultura similar, tot i que de dimensions més grans i més completa, procedent de la vil·la romana dels Antigons (Reus).⁵

La informació de què dispoïo assenyala que la peça que ens ocupa fou recuperada l'any 1945. Entre la documentació de Salvador Vilaseca Anguera conservada a l'arxiu de l'IMMR hi ha una nota, escrita amb ploma sobre un full de paper, amb la referència a l'any i la capçalera '*VILLA*' del *MURTRAR*, *partida del Roquí, Riudoms*. La nota hològrafa de Vilaseca inclou un croquis –en forma de secció topogràfica– de la situació del *lloc de la troballa del tors, a uns 4 m. damunt el llit de la riera [de Maspujols] i a uns 300 m. al N. del mas de Toda*. Pel voltants es podien veure *nombrosos fragments de terrissa a flor de terra*.⁶ Vilaseca hi fa constar, així mateix, que *hom creu que [el lloc o jaciment] correspon a un antic poble: "Llevaria" i que segons el Dr. Rodolf Cavallé, fa anys van trobar una nina, articulada, d'os o vori (?)*, *que deixaren damunt la taula d'un rafal i desaparegué*.⁷

Com a jaciment arqueològic, el lloc no era desconegut. El primer autor en fer esment de troballes romanes pels voltants del mas de Toda fou l'apotecari i polític riudomenc Teodor Cavallé i Llecha (1846-1914),⁸ en un article publicat quaranta anys abans, és a dir, el 1905:

¹ Text publicat a l'*Informatiu Museus* (Reus), núm. 33, gener de 2006, p. 1 i 4-5; i a *L'Om* (Riudoms), núm. 497, desembre de 2012, p. 26-27.

² Eva María KOPPEL, "La escultura del entorno de Tarraco: las villae", *Actas de la I Reunión sobre escultura romana en Hispania*, Madrid 1993, p. 226 i 231-232 + lám. IV (p. 236).

³ Vegeu les recopilacions d'Óscar GARCÍA SANZ, *Baco en Hispania. Economía y religión a través de las fuentes epigráficas, arqueológicas y literarias*, Madrid 1990, i de Maria Antònia FERRER, *Bacus dels ritus i dels rostres*, Tarragona 2001.

⁴ Vegeu Eva María KOPPEL, *Die römischen Skulpturen von Tarraco*, Berlín 1985, pàssim, i l'article esmentat a la nota 1.

⁵ Jaume MASSÓ CARBALLIDO, "Reus antic", *Història general de Reus*, Reus 2003, p. 65 + lám.

⁶ Pels voltants del mas de Toda s'han fet diverses troballes destacables, que assenyalen la presència d'un important establiment rural d'època romana. Vegeu Valerià ROMERO, "Mosaicos romanos a Riudoms", *L'Om* (Riudoms), núm. 180, 17 de setembre de 1983, p. 9, i Jaume MASSÓ CARBALLIDO, "El primer fragment d'inscripció romana trobat a Riudoms", *L'Om*, núm. 196, 22 d'abril de 1985, p. 17.

⁷ Sobre la hipotètica existència del poblat de Llebaria i sobre la suposada aparició de la nina, vegeu Jaume MASSÓ CARBALLIDO, "L'altre patrimoni arqueològic de Riudoms", *Lo Floc* (Riudoms), núm. 41 (1983), p. 14-15, i "Notes sobre la 'troballa' i 'desaparició' d'una nina articulada romana a la partida de les Planes del Roquí", *Lo Floc* (Riudoms), núm. 153 (1997), p. 11-13.

⁸ Joan Ramon CORTS SALVAT, "Els Cavallé: [una] família riudomenca destacada", *Lo Floc* (Riudoms), núm. 89, maig de 1987, p. 14-20.

*Que Riudoms se hallaba emplazado en remotos tiempos, á dos kilómetros hacia el norte del sitio que ahora ocupa y al este de un riachuelo que ha degenerado en rambla ó riera por efecto de la desaparición de los bosques que cubrían la antedicha cordillera de Prades; lugar donde la tradición nos dice que existía antiguamente otra población y en el cual se han encontrado monedas, pavimentos, sepulturas y objetos de arte romanos.*⁹

La segona referència més antiga que n'he localitzat aparegué el 1927, a les planes de la *Revista del Centre de Lectura* de Reus, de la qual Salvador Vilaseca n'era –aleshores– el redactor en cap.¹⁰ Val a dir que tant la notícia de Teodor Cavallé com la de la revista reusenca van tenir ressò en altres publicacions posteriors.¹¹

El cas és que, gràcies a les gestions portades a terme per Vilaseca, director del Museu de Reus, el tors romà fou traslladat a la nostra ciutat poc després de la troballa. Un altre document del mateix arxiu assenyala que els propietaris de la finca, l'advocat riudomenc Tomàs Llecha Ribas i la seva germana Maria Teresa, van donar tot seguit la peça al Museu “Prim-Rull” (la podem veure al fons d'una fotografia general de la sala d'arqueologia).¹² La troballa i la donació van ser donades a conèixer públicament a través del *Diario Español*, l'agost d'aquell any 1945.¹³ La nota apareguda a la premsa fou segurament redactada per Vilaseca, atès que el text és molt similar al que el director del Museu va publicar posteriorment al *Noticiario Arqueológico Hispánico*, tot situant la troballa al mas de Morell: *este bellissimo ejemplar fue hallado casualmente por unos labradores en unos paredones del Murtrar, del Mas de Morell, partida del Roqués del término municipal de Riudoms*.¹⁴

El 1949, el professor García y Bellido va incloure la peça en el seu conegut *corpus* d'escultura romana hispànica.¹⁵ Cinc anys després, Lluïsa Vilaseca va tornar a estudiar el tors del Murtrar, juntament amb altres peces bàquiques del Museu de Reus.¹⁶

⁹ Teodor CABALLÉ [sic], “Cuatro palabras y otras tantas reflexiones sobre Agricultura (Continuación)”, *El Campo* (Valls), núm. 42 (1905), p. 165. Sobre Llaberia, vegeu-ne la recreació literària d'Eugeni PEREA, *Llegendes de Riudoms (Libre ver e apòcrif)*, Reus 1981, p. 7-9.

¹⁰ “De la vida del Centre”, *Revista del Centre de Lectura*, tercera època, núm. 45, febrer de 1927, p. 45.

¹¹ Vegeu Josep IGLÉSIES, *El Camp de Tarragona*, Àlbum Meravella, Barcelona 1931, p. 17, i Tomàs CAPDEVILA, “Els nostres pobles: Riudoms”, *Avui* (Reus), 12 de juliol de 1935.

¹² D'acord amb l'esborrany de l'acta de donació, “[...] la Junta de Museos [...] se complace en testimoniar a los hermanos D. Tomás y Dª Mª Teresa Llecha su más profundo reconocimiento por el citado donativo, que, a su vez, viene a enriquecer y prestigiar la aludida Sección Arqueológica del Museo, evidencia los generosos y patrióticos impulsos de los Señores donantes, que con su espontáneo rasgo, acreditativo de sus sentimientos culturales, posibilita la exhibición y contemplación pública y perpétua de una obra de arte romano que no debía permanecer ignorada. / El Sr. Llecha, en su nombre y en el de su Señora hermana, dice que han hecho muy gustosos el donativo al Museo ‘Prim-Rull’ de esta ciudad, y agradecen las manifestaciones de gratitud que con tal motivo les hace la Junta de Museos”.

¹³ “Resumen de las actividades desplegadas durante el pasado curso por el Museo ‘Prim-Rull’”, *Diario Español* (Tarragona), 5 d'agost de 1945, p. 4.

¹⁴ S[alvador] V[ILASECA] A[NGUERA], “Reus (Tarragona)”, *Noticiario Arqueológico Hispánico*, I (1952), Madrid 1953, p. 228-229 (nota datada el 1945).

¹⁵ Antonio GARCÍA Y BELLIDO, *Esculturas romanas de España y Portugal*, Madrid 1949, p. 98 (núm. 83) + lám. 72. Val a dir que García y Bellido, d'acord amb la informació que li va facilitar Vilaseca, situa el jaciment al mas de Morell, però recorda que el lloc concret de la troballa era dit “del Murtrar (murta = mirto)”.

¹⁶ Lluïsa VILASECA BORRÀS, “Baco en el Museo Municipal de Reus”, *Revista del Centro de Lectura* (Reus), quarta època, núm. 20, febrer de 1954, p. 15-19 [se'n va fer una separata de vuit planes]. Sobre el lloc de la troballa, explica que eren “unos bancales llamados El Murtrar”, però diu –curiosament– que la peça havia aparegut “en 1943”.